

визначене як принципово не вирішуване з природничо-наукової точки зору» [5, с. 110].

В питанні співвіднесеності релігійного знання, об'єктивного знання про релігію та науки автор солідаризувався з думкою дослідника М. О. Шахова, який, беручи до уваги складність чистої демаркації наукового та поза наукового знання, правомірно зосереджується не тільки й не стільки на кількості такого знання в тій або іншій пізнавальній практиці, а на, насамперед, мірі відповідності такого знання реальному стану справ [3, с. 71]. В своїй статті щодо когнітивного змісту релігії [3, с. 65–80] він аргументовано доводить – стосовно віри в істинність неперевіряваних суджень, які за будь-яких умов не можуть перетворитися в достовірно істинні знання слід визнати наступне – вони можуть містити уявлення, які відповідають дійсності і в цьому плані збігатися зі знанням, а, відтак, проблема істинності знання ... може збігатися з проблемою істинності віри [3, с. 70]. В царині осягнення релігії в будь-якому випадку, певен автор, неодмінно слід утримуватися від оман та продукування надуманих та безпідставних гіпотез, які примусово скеровуються сумнівним методологічним принципом «будь-що, проте тільки не чудо» [3, с. 80].

Намагаючись окреслити мінімум теоретичних засновків опрацювання проблеми, автор виходив з переконаності в тому, що вибір пізнавальних прийомів та побудова власної концепції повинні неодмінно корелювати на необхідність внесення онтологічної ясності в питання презентативності релігії та рівнів адекватного в ній. В процесі студіювання питання автор волів уникати тих онтологічних засновків, серед яких домінуючим постулатом було судження про небуттєвість Бога, заперечувався його вплив на світ та долю людини. Звідси методологія студіювання теми була зорієнтована на неупередженість стосовно предмета думки, яка сполучалася з критицизмом щодо підходів про влаштування світу, де апріорно й категорично заперечувалася буттєвість надприродного. У силу неможливості достовірних індуктивних узагальнень щодо всіх подій, які коли-небудь траплялися в історії, сформувати повне та завершене знання в цій царині виявляється неможливим; воно завжди буде мати ймовірнісний характер. З іншого боку, за безумовну істину за умовами методологічної конвенції вирішено не приймати ті висловлювання щодо основоположень буття, які формулювалися в межах релігійного світорозуміння та мали віросповідний характер та мету. Звідси в царині методології вираженням стало намагання додержуватися рівнодіючої в пошуках об'єктивного знання про чудо, яка, як здається, перебуває на межі частково перевірених та підтверджених досвідом положень та тими висловлюваннями щодо реальності, які практично не підпадають під перевірку, проте можуть бути такими ж достовірними, як і емпірично підтверджені судження.

Список використаних джерел

1. Ренан Эрнст. Жизнь Иисуса / Пер. с франц. Е. Святловского. – Москва: Издательство предприятия «Обновление», 1991. – 336 с.
2. Хайдеггер М. Что такое метафизика. Переклад В. Бурлачука // Читанка з історії філософії: У 6 кн. / Під ред. Г. І. Волинки. – К.: Фірма «Довіра», 1993. – Кн. 6.: Зарубіжна філософія XX ст. / Під ред. Г. І. Волинки. – С. 83–100.
3. Шахов О. М. Религиозное знание, объективное знание о религии и наука // Вопросы философии. – 2004. – №11. – С. 65–80.
4. Предмет // Философский энциклопедический словарь / Редкол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – С. 505.

5. Каспер В. Иисус Христос / Пер. с нем. – М.: Библиейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2005. – 420 с.

References

1. Renan Jernst. Zhizn' Iisusa / Per. s franc. E. Svatlovskogo. – Moskva: Izdatel'stvo predpriyatija «Obnovlenie», 1991. – 336 s.
2. Khaidegger M. Scho take metafizyka. Pereklad V. Burlachuka // Chytanka z istorii filosofii: U 6 kn. / Pid red. H. I. Volynky. – K.: Firma «Dovira», 1993. – Kn.6.: Zarubizhna filosofia XX st. / Pid red. H. I. Volynky. – S.83–100.
3. Shahov O. M. Religioznoe znanie, ob'ektivnoe znanie o religii i nauka // Voprosy filosofii. – 2004. – №11. – S.65–80.
4. Predmet // Filosofskij jenciklopedicheskiy slovar' / Redkol.: S. S. Averincev, Je. A. Arab-Ogly, L. F. Il'ichev i dr. – 2-e izd. – M.: Sovetskaja jenciklopedija, 1989. – S.505.
5. Kasper V. Iisus Hristos / Per. s nem. – M.: Biblejsko-bogoslovskij institut sv. apostola Andreja, 2005. – 420 s.

Gudima I. P., PhD, Professor of Department of Philosophy, Cherkassy State Technological University (Ukraine, Cherkassy), gudima67@mail.ru

The belief in a miracle: some issues of research methodology

The article is subject to study religion, and it is such an important element, as the belief in a miracle, it turns out the conditions and grounds make ontological clarity on the question of religion representativeness and adequate levels of it. The author aimed to form the basic ideas and principles that reveal their productivity in the study of religion and its components, as well as internally addressed the issue of conditions and criteria of scientific knowledge about the religion and its phenomena. The article used the following methods of cognition: general philosophical, general scientific special theoretical methods. The author followed the principle of objectivity, historicism, applied the causal analysis. As a result of study of the subject the author formulates the thought of having to search for the resultant in the formation of objective knowledge of the religion and the miracle. It is, in the opinion of the author, should be on the verge of partially verified and confirmed by the provisions of the experiences and statements about reality that virtually no checks are subject, however, can be just as reliable as the empirical evidence judgment.

Keywords: God, theology, science, methodology, a miracle.

Гудыма И. П., кандидат философских наук, профессор кафедры философии, Черкасский государственный технологический университет (Украина, Черкассы), gudima67@mail.ru

Вера в чудо: отдельные вопросы методологии исследования

Изучению подвергается религия и такой важный ее элемент, как вера в чудо, выясняются условия и основания внесения онтологической ясности в вопрос презентативности религии и уровней адекватного в ней. Автор ставил своей целью сформировать основные идеи и принципы, выявляющие свою продуктивность в исследовании религии и ее составляющих, а также вынужденно касался вопроса условий и критериев научности знаний о религии и ее феноменов. В статье использовались следующие методы познания: общеполитические, специальные общенаучные теоретические методы. Автор следовал принципу объективности, историзма, применял каузальный анализ. В результате проработки темы автор формулирует мысль о необходимости поиска равнодействующей в формировании объективных знаний о религии и чуде. Она, по убеждению автора, должна находиться на грани частично проверенных и подтвержденных опытом положений и теми высказываниями относительно реальности, которые практически не попадают под проверку, однако могут быть такими же достоверными, как и эмпирически подтвержденные суждения.

Ключевые слова: Бог, теология, наука, методология, чудо.

* * *

УДК 316.77:316.37

Джалілова О. М., аспірантка, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), aledzha@gmail.com

РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ В ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Розглянуто роль особистості в теорії соціальних комунікацій, проаналізовано зв'язок «особистість–суспільство». Розкрито основні характеристики методологічних підходів до вивчення соціальної комунікації. Наголошено, що людський потенціал має структуру і функції, завдяки яким створюються умови для здійснення нормальної життєдіяльності в суспільстві, що сприятиме розвитку теорії соціальної комунікації. Виділені характерні особливості поняття «комунікації» в концепціях Дж. Міда, Т. Парсона, К. Ясперса,

Ю. Габермаса. Проаналізована система соціокультурного сполучення особистості і суспільства. Це дозволяє вивести особистість з елементного складу соціальної структури і розглядати її як джерело флуктуації. Автор статті приходить до висновку, що такий підхід вимагає уточнити розуміння особистісного потенціалу і соціального статусу.

Ключові слова: особистість, соціальна комунікація, потенціал, суспільство.

У концептуальних моделях багатьох дослідників ХХ ст. теорія комунікації стає основною методологічною базою для вивчення соціальних явищ і процесів. Суспільство при цьому стає самовідтворюваною структурою, що носить цілісний характер в силу комунікативних зв'язків своїх членів. «Суспільство тільки здається статичною сумою соціальних інститутів: насправді воно день у день відроджується або творчо відтворюється за допомогою певних актів комунікативного характеру, що мають місце між його членами» [8, с. 25]. Написані Е. Сепіром в 30-і рр. ХХ ст. рядки стають основою для сучасної теорії соціальних комунікацій.

Вивчення соціальної комунікації спирається на різні напрями, наукові школи, теорії які умовно можна об'єднати в три групи комунікації, сформовані на соціальній, мовній та власне комунікативній основі. Соціальна комунікація збирає в себе всі три тлумачення поняття «комунікація». Але все ж такі існує неоднозначність визначення соціальної комунікації, яка розглядається як процес встановлення соціальних зв'язків, як механізм передачі смислів, як рух смислів в соціальному часі і просторі, як основа процесу суспільного обміну, як взаємообмін не тільки смислами, але і як речовинний і енергетичний обмін, як обмін, який породжує взаємозв'язок і саму спільність.

На початку ХХ ст. соціальна комунікація розглядалася в контексті загальнотеоретичних визначень біхевіоризму, символічного інтеракціонізму, персоналізму, екзистенціалізму. Засновник біхевіоризму (Д. Уотсон) в основу комунікації ставив не мову, як конструкцію, систему, а самі мовні сигнали, маніпулювання якими дає можливість впливати на людину. Представник символічного інтеракціонізму Д. Мід вважав, що в результаті міжособистісного спілкування впорядковується, формується соціальна структура, а процес розвитку комунікативних форм являє собою соціальний розвиток. У соціальній психології Міда центральним є поняття міжіндивідуальної взаємодії. Сукупність процесів взаємодії конституює суспільство і соціального індивіда одночасно. Дія індивіда сприймається іншими людьми, будучи опосередкованим значенням. Д. Мід писав, що світ конструюється в сукупності процесів соціальної взаємодії як актів комунікації.

Як внутрішню метафізичну здатність особистості відкривати в собі почуття «іншого» розглядають комунікацію «персоналісти». К. Ясперс стверджував, що існує можливість загальнолюдської комунікації в просторі та часі. Ю. Габермас в теорії комунікативної дії виділяє сферу комунікацій в якості особливого онтологічного об'єкта. Також вивчення соціальних комунікацій вимагає інших дослідницьких методів: герменевтична інтерпретація смислів, раціональна реконструкція та критична рефлексія.

Комунікація є невід'ємною частиною системи дій – лише досягаючи розуміння щодо ситуації дії. У цьому випадку комунікація орієнтована на досягнення, збереження або оновлення консенсусу як основного фактора солідарності та стабільності суспільства. Розу-

міння являє собою механізм координації дій, значною мірою спирається на багаторівневу систему знань.

Прагнучи до розуміння, учасник комунікації докладає інтерпретаційні зусилля, виявляючи сенс (смисли) повідомлення в контексті ситуації. Сукупність смислів структурується в процесі культурного виробництва і становить «життєвий світ» учасників комунікації, цілісне імпліцитне знання, яке представляє собою безліч культурних зразків тлумачення світу. Відповідно до трактування дії через розуміння Габермас визначає поняття культури, суспільства й особистості. «Культурою я називаю запас знання, з якого учасники інтеракції, прагнучи досягти розуміння щодо чого–небудь у світі, черпають інтерпретації. Суспільство я називаю легітимними порядками, через які учасники комунікації встановлюють свою приналежність до соціальних груп і тим самим забезпечують солідарність. Під особистістю я розумію компетенції, що роблять суб'єкта здатним до володіння мови і до дії, тобто дозволяють їй брати участі в досягненні розуміння і тим самим стверджувати свою ідентичність» [9, с. 123].

Варто звернути увагу на здатність комунікацій до самоопису суспільства і його самовідтворення (принципи самореферентності і аутопойезис Н. Лумана). Н. Луман, зокрема, навмисно розрізняє комунікацію і систему дій, вважаючи, що комунікація є елементарною соціальною операцією, яка конституює суспільство як систему. Суспільство як самовідтворювана, аутопойезисна система утворюється і відмежовується від зовнішнього середовища шляхом відбору певних способів дії. Відбір відбувається в результаті міжсуб'єктної взаємодії. Комунікація являє собою смислове відтворення суспільства. Семантичне структурування соціальної системи забезпечує необхідний зв'язок, а через неї і цілісність суспільства. «Під соціальною системою тут слід розуміти смисловий зв'язок соціальних дій, які співвідносяться одна з одною і можуть бути відмежовані від середовища дій, що не відносяться до них» [10, с. 180]. Особистість же в даному випадку розуміється як носій смислів.

Але, незважаючи на різницю в методологічних підходах, в будь-якому випадку вказується безсумнівна роль соціальної комунікації у формуванні соціальної структури суспільства як результату вертикальних і горизонтальних соціальних взаємодій індивідів. Сама теорія соціальних комунікацій в більшій мірі спирається на те, що соціальна мережа здатна існувати тільки за певних правил соціального обміну (інтерфейсу), яким повинна підкорятися особистість. Але особистість – це, насамперед, активний соціальний суб'єкт, що володіє певним потенціалом дії.

Головне завдання, яке стоїть перед теорією соціальної комунікації – розкрити конкретний механізм «вплетення» індивідуального в тканину соціальної реальності. Необхідність у цьому існує, так як треба зрозуміти результат взаємодії соціокультурної системи та діяльності особистості. Але не можна спочатку вивчити особистість, а потім вписати її в систему соціальних зв'язків. Сама особистість, з одного боку, вже «продукт» цих соціальних зв'язків, а з іншого – їх творець, причому нерідко не мимовільний, а свідомий творець.

Адже, якщо можливо сформулювати ключові моменти проблеми досить в узагальненому вигляді, то методологічний аналіз повинен опинитися в рівній

мірі релевантним в обох напрямках. Отже, він повинен внести вклад в інтеграцію теорії особистості та теорії соціальної системи, а тим самим і в подальший розвиток концептуальної схеми, яка є спільною для них обох.

Необхідною відправною точкою в спробі зв'язати ці теорії є аналіз взаємодії, сполучення «особистість–суспільство», при якому сам процес взаємодії розуміється як соціокультурна система. Як тільки з'ясується основні риси такої інтерактивної системи, висновки з аналізу можуть бути зроблені в обох напрямках: вивчення структури і функціонування особистості як системи; вивчення функціонування суспільства як системи комунікацій.

Свого часу одну зі спроб зробив Т. Парсонс, який проаналізував концепції З. Фрейда і Е. Дюркгайма на предмет виявлення загального евристичного начала. На його думку, З. Фрейд, зосередивши увагу на одиничній особистості, не зміг адекватно врахувати те, що з взаємодії індивіда з іншими особистостями випливає формування системи, а Дюркгайм та інші дослідники, зосередившись на соціальній системі як системі, не змогли систематично розглянути імплікації того факту, що саме взаємодія особистостей конституює соціальну систему. Парсонс в якості системи сполучення особистості і суспільства запропонував символічний світ культури.

Але, на наш погляд, перш ніж аналізувати систему соціокультурного сполучення особистості і суспільства, необхідно змінити наше розуміння їх зв'язку. Згідно традиційної моделі П. Бергера, суспільство формує індивіда, який створює суспільство, або, іншими словами, суспільство виробляє індивідів, які виробляють суспільство, і це в безперервному діалектичному процесі. За цією моделлю суспільство утворюється в результаті об'єктивації індивідів. А останні стають соціальними суб'єктами в процесі інтеріоризації у своїй свідомості суспільства. Але Р. Бхаскар вважає, «що дана модель веде до серйозних помилок. Бо, з одного боку, вона заохочує волонтаристський ідеалізм в нашому розумінні соціальної структури, а з іншого – механістичний детермінізм в нашому розумінні людей ... люди і суспільство не пов'язані «діалектично». Вони не складають два моменти одного і того ж процесу. Швидше вони відносяться до абсолютно різних областей явищ» [3, с. 225].

Людину і суспільство необхідно розглядати як дві системи, які автономні по відношенню одна до одної. Але завдяки своїй відкритості між ними виникає взаємопроникнення, яке «живить» інформацією їх обох. Людина і суспільство утворюють сукупну метасистему – антропосоціосистему. Таку систему необхідно розглядати подібно до того, як в астрономії розглядається система «Місяць–Земля», а в нейрофізіології «мозок і кровоносна система», яка його живить. Для даної метасистеми сама наявність міжсистемного зв'язку є визначальним, тобто не стільки процесів, що протікають в одній системі, впливають на іншу, скільки можливе їх спільне існування. Наприклад, припливи на Землі є не результатом процесів, що протікають на Місяці, а саме результатом наявності зв'язків між ними.

Це дозволяє вивести особистість з елементного складу соціальної структури і розглядати її як джерело флуктуацій. Але одночасно породжує проблему сполучення (інтерфейсу) автономних систем «особистість» і «суспільство». На наш погляд, таким інтерфейсом (зведенням правил комунікаційної взаємодії) буде з

боку особистості – особистісний потенціал, а з боку суспільства – система соціальних статусів.

Але такий підхід вимагає уточнити розуміння особистісного потенціалу і соціального статусу.

Теорія комунікації дозволяє визначити соціальну структуру суспільства як результат об'єктивації та локалізації в певних ділянках соціального простору соціального комунікаційного процесу. Для позначення місця розташування індивіда в суспільстві традиційно використовується поняття соціального статусу, під яким розуміється відносне положення індивіда в соціальній системі, обумовлене соціальними функціями, які виконуються, правилами і обов'язками, які впливають з цих функцій. Соціальні статуси здійснюють квантування соціокультурного простору, тобто поняття соціального статусу характеризує не тільки місце особистості в системі суспільних відносин, а й певну позицію в комунікативній мережі. Треба розуміти, що певні характеристики не належать окремому індивіду, а, за великим рахунком, належать тому соціальному статусу, який він займає. І якщо підприємець подарував свої капітали або ж, то фактично йдеться про передачу соціального статусу в економічній сфері. Такі приклади наводив Бурдьє, коли пояснював поняття соціального капіталу у своїй статті «Форми капіталу». За Бурдьє, соціальний капітал є продуктом суспільного виробництва, матеріальних і тим самим класових практик, засобом досягнення групової солідарності. Зв'язки між економічним розвитком суспільства і розміром сукупного соціального капіталу опосередковані політичним ладом, релігійними традиціями, домінуючими цінностями.

Особистість же постає як соціальний конструкт, в якому закладена, з одного боку, можливість збереження індивідом своєї автономності і стійкості в соціальному житті, а з іншого боку, можливо самостійної активності і перетворення навколишньої дійсності. Реалізація цих можливостей здійснена лише за наявності відповідного рівня особистісного потенціалу, що дозволяє протистояти циркулюючим інформаційним потокам, знаходити найбільш адекватні методи реагування, реалізувати свої соціальні потреби і забезпечити саморозвиток.

Взагалі, потенціал являє собою сукупність придбаних у процесі соціального розвитку можливостей для існування особистості в суспільстві. Сам потенціал являє собою складний конструкт, що має певну структуру, елементи якої виконують певні функції. Застосовуючи функціональний аналіз Парсонса до особистості, можна виділити чотири основні функції, що забезпечують її життєдіяльність як системного утворення: 1) адаптація: пристосування особистості як соціальної системи як до внутрішньої ситуації, так і до змін зовнішнього середовища; 2) цілепокладання і ціледосягнення: завдання і досягнення цілей, ведучих до саморозвитку особистості як соціальної системи; 3) інтеграція: об'єднання всіх компонентів системи, а також і трьох вищезазначених функцій; 4) підтримання стійкості: збереження і вдосконалення внутрішніх зв'язків особистості як соціальної системи. Перша і друга функції забезпечують стійке існування і розвиток особистості в навколишньому соціальному світі; третя і четверта функції забезпечують те ж саме, але вже у внутрішньому світі особистості.

Спіраючись на перераховані функції потенціалу особистості, в його структурі слід виділити наступні

складові елементи: інтелектуальний потенціал; творчий потенціал; духовний потенціал; психофізіологічний потенціал. Інтелектуальний потенціал забезпечує аналіз наявної інформації і інформації, яка знову надходить з метою забезпечити особистості соціальну адаптацію, адекватну конкретному соціальному оточенню.

Творчий потенціал задає людську активність в напрямку саморозвитку та самореалізації його індивідуальності (самості). Він дозволяє не тільки зайняти певне місце в соціальній структурі, але і перебудувати останню в своїх інтересах. На духовний потенціал покладено функцію інтеграції, об'єднання внутрішнього світу смислів із зовнішнім. На основі засвоєних цінностей, що лежать в його основі, людина вибирає цілі і завдання, способи і засоби для діяльності. Функцією ж психофізіологічного потенціалу є забезпечення стійкості особистості в стресових ситуаціях, захист людського організму від інформаційних перевантажень.

Таким чином, особистість є своєрідним природно-індивідуальним комплексом, який походить як від біологічних особливостей людини, так і від соціального, що бере початок в існуючому різноманітті соціальних статусів. У процесі соціалізації на основі природної індивідуальності відбувається формування особистості як соціального суб'єкта з певним рівнем потенціалу, який дозволяє їй займати певний соціальний статус у суспільстві. При цьому суспільство як сприяє, так і перешкоджає розвитку особистості.

З одного боку, особистість формується і існує в певній точці комунікативного простору, який характеризується визначеним соціальним статусом і покладеним на нього рольовим набором. Виникнення ж нових соціальних статусів пов'язано з суспільними потребами в тому чи іншому виді діяльності. Саме цим визначається вимога формування особистості з новими індивідуальними особливостями її особистісного потенціалу, тобто суспільство виступає як «замовник» певних типів особистості виходячи з вимог ситуації, що складається. Ці вимоги на людину покладаються у вигляді визначених соціальних статусів, функцій, які їй пропонуються виконувати.

З іншого боку, суспільство, точніше, його соціальна структура, стоїть на шляху прояву індивідуальності людини, оскільки не кожна індивідуальність може знайти застосування в наявній соціальній структурі. І чим більш жорсткіша структура суспільства, чим більш обмежений простір соціальної комунікації, тим менше в людини шансів розвинути ті неповторні індивідуальні властивості, які дозволили б їй самореалізуватися як особистості.

Комунікації в соціокультурному просторі сучасного суспільства перестають бути серією послідовних актів, вони переходять у стан одночасності. Це означає, що учасники комунікації одночасно знаходяться в декількох комунікативних сферах, пов'язаних або не пов'язаних між собою. В результаті соціокультурна система розпадається на безліч комунікаційних підсистем, що володіють власною субкультурою.

В значній мірі цьому сприяє розвиток засобів комунікації. Саме інформаційно-телекомунікаційні засоби створюють технічну можливість для створення наднасиченого інформаційного поля, яке практично повсюди оточує сучасну людину, але при всій його розповсюдженості, його вплив носить адресний харак-

тер. З одного боку, електронні технології забезпечують необхідний об'єм соціальної пам'яті, в якій зберігаються вироблені смисли, а також дозволяють продовжувати нарощувати систему комунікацій. З іншої – встановлюються все нові і нові соціальні зв'язки, оскільки збільшується число способів включення в комунікацію. Кожен новий технічний засіб (лист, телеграф, телефон, електронні мережі) не тільки трансформує характер повідомлень, але й породжує нові смислові конфігурації, нові повідомлення.

Вплив інформаційних і телекомунікаційних технологій в дробленні суспільства на безліч різних соціальних груп полягає в тому, що завдяки цьому особистість може знаходитися в тому «фрагменті» інформаційного простору, який їй найбільш цікавий.

Особистість включається в локальні мережі комунікативних відносин, синергетична відкритість яких полягає саме в наявності каналів зв'язку із зовнішнім світом, з наявністю входів і виходів для інформаційного обміну з іншими собі подібними системами, а також системами більш високого і більш низького рівня. При цьому в рамках кожної локальної мережі існують свої набори соціальних статусів, в яких переважають економічні, політичні, культурні чи соціальні ролі. Особистість може здійснювати життєдіяльність в даному випадку, якщо її потенціал має здатність до поліфункціональності.

Особистість в сучасному суспільстві виконує роль інформаційного «витоку» соціокультурної системи, яка здійснює розмежування об'єктів культури, надає їм певне смислове значення і вносить його в соціокультурний комунікаційний простір, і творить щось нове в актах своєї самореалізації, тобто вона породжує в суспільстві як ентропійні, так і інформаційні процеси.

Процес структурування комунікаційного простору здійснюється саме через творчість особистості. Якщо підходити до творчості з синергетичних позицій, то воно постає як інформаційно-ентропійний процес. Дійсно, творчість є процесом, яка породжує інше, в певній мірі нове, у сфері культури, і тим самим зменшує рівень невизначеності нашого знання про навколишній світ. Одночасно з цим творчість призводить до дестабілізації соціальних структур соціуму через руйнування прийнятих у ньому традиційних правил і норм взаємодії. Однак, ця нестійкість соціальних структур є лише тимчасовим явищем. У кінцевому рахунку соціальна система стабілізується, але вже на якісно іншому рівні. Таким чином, особистість є джерелом процесу структурування суспільства. Величина ентропії, що виникає в процесі діяльності, буде прямо залежати від рівня розвитку творчого потенціалу, оскільки останній виражає міру перетворюючої сутності людини.

Породжувані особистістю творчі процеси мають на соціокультурну систему нелінійний вплив. Але дуже часто нелінійність у свідомості гуманітаріїв пов'язана з «зигзагоподібним» розвитком об'єкта при його русі до мети. Хоча таке трактування справедливо лише частково: нелінійність швидше за все є джерелом різноманіття складності соціальної динаміки, ніж джерело випадкових збурень або відхилень. А оскільки головне при дослідженні нелінійних процесів – аналіз можливих альтернатив в точках біфуркації (ділення процесу), то важливо визначити роль особистості в цих процесах.

Можна вказати ряд аспектів структурування соціальної системи, в яких особистість відіграє велику роль.

За певних умов нелінійний процес є дуже чутливим навіть до малих флуктуацій: мала подія може мати істотні наслідки. Однак, не можна забувати, що вплив малих збурень, які може внести особистість, залежить не тільки від стадії розвитку соціального процесу, а й місця розташування «порушника» щодо центральної частини структури. Як кажуть, необхідна людина повинна опинитися в необхідному місці в необхідний час. Тільки в такому випадку можлива кардинальна зміна напрямку процесу.

Нелінійність породжує квантовий ефект – дискретність шляхів еволюції соціальних систем. З точки зору І. Пригожина: «Нелінійна система не слідує «запропонованим» їй шляхам розвитку, а блукаючи по полю можливих шляхів розвитку, актуалізує лише один з цих шляхів» [7, с. 49]. Якщо прийємо гегельянське розуміння ролі самосвідомості у історичному процесі, тоді можливий висновок, що у соціальних системах припустимий свідомий вибір альтернатив (соціальне проектування) в точках біфуркації. Для цього необхідно передусім адекватне визначення особистістю такої точки, що і є по суті гегелівським історичним оптимізмом. При цьому необхідно враховувати «макро-ціль» даного соціального процесу, загальні тенденції розгортання інших соціальних процесів і ідеалу, який переслідує людина. Усе це вимагає припущень, які постмодерн вважає метанаративами. Таким чином, прийняття синергетичної позиції у соціальних поясненнях потребує кількох світоглядно-методологічних припущень, які ще треба виправдати.

Тільки за виконання таких умов можна обережно стверджувати, що саме особистість через свою свідому діяльність здатна вибрати напрямок переходу в точках біфуркації, тобто задавати певний вектор процесу розвитку. В даному випадку на перше місце виходить духовна складова її потенціалу, розвиненість, яка визначає вибір напрямку подальшого соціального розвитку. Втім, те, що не потребує припущень гегельянського та анти-постмодерністського характеру – це те, що якими би не були синергетичні процеси у соціальній реальності, вони неможливі без участі людської свідомості – чи адекватно чи ні, чи повною мірою, чи частково, чи вчасно чи з випередженням або запізно особистість приймає рішення, у кожному разі можна бути впевненим, що воно буде мати вплив на синергетичні процеси соціального характеру, можливо навіть вирішальні. Відкритим залишається все ж питання, якою мірою особистість може вирахувати коректно своє місце у цих процесах. Усе це варто оцінювати вже у термінах теорії суспільства ризиків та ролі у такому суспільстві рефлексії ризиків, яку запропонував Ульріх Бек.

Таким чином, особистість можна визначити як інтенціональне джерело розвитку соціокультурної системи, рівень впливу якого залежить не лише від її соціального статусу і ступеня розвиненості особистісного потенціалу, але й від конкретних рішень, які нею приймаються.

Список використаних джерел

1. Бергер П. Л. Приглашение в социологию: Гуманистическая перспектива / Пер. с англ. под ред. Г. С. Батыгина. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 168 с.

2. Бурдьє П. Формы капитала / Пер. с англ. М. С. Добряковой; Бурдьє П. Различение: социальная критика суждения (фрагменты книги) // Западная экономическая социология: хрестоматия современной классики. – М.: РОССПЕН, 2004. – 680 с.

3. Бхаскар Р. Общества // Социологос. – 1993. – №1. – С.219–239.

4. Луман Н. Что такое коммуникация / Пер. с нем. Д. В. Озирченко // Социологический журнал. – 1995. – №3. – С.114–125.

5. Парсонс Т., Бейлз Р. Ф., Шилз З. А. Рабочие тетради по теории действия // Вопросы социальной теории. – 2008. – Т.2. – №1 (2). – 87 с.

6. Парсонс Т. Социальная структура и индивидуальность / Пер. з англ. В. Верлоки і В. Кебуладзе. – Дух і Літера, 2011. – 338 с.

7. Пригожин И. Философия нестабильности // Вопросы философии. – 1991. – №6. – С.46–52.

8. Сепир Э. Коммуникация / Сепир Э. // Избранные труды по языкознанию и культурологии. – М.: Прогресс, 1993. – С.209–215.

9. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Пер. с нем. под ред. Д. В. Скляднева, послесл. Б. В. Маркова. – СПб.: Наука, 2000. – 380 с.

10. Филиппов А. Ф. Социально-философские концепции Никласа Лумана // Социологические исследования. – 1983. – №2. – С.177–184.

References

1. Berger P. L. Priglasenie v sociologiyu: Gumanisticheskaya perspektiva / Per. s angl. pod red. G. S. Baty'gina. – M.: Aspekt Press, 1996. – 168 s.

2. Burd'e P. Formy' kapitala / Per. s angl. M. S. Dobryakovo; Burd'e P. Razlichenie: social'naya kritika suzheniya (fragmenty' knigi) // Zapadnaya e'konomicheskaya sociologiya: xrestomatiya sovremennoj klassiki. – M.: ROSSPEN, 2004. – 680 s.

3. Bxaskar R. Obshhestva // SocioLogos. – 1993. – №1. – S.219–239.

4. Luman N. Chto takoe kommunikaciya / Per. s nem. D. V. Ozirchenko // Sociologicheskij zhurnal. – 1995. – №3. – S.114–125.

5. Parsons T., Bejls R. F., Shilz Z. A. Rabochie tetradi po teorii dejstviya // Voprosy' social'noj teorii. – 2008. – Т.2. – №1 (2). – 87 s.

6. Parsons T. Social'na struktura i osobistist' / Per. z angl. V. Verloki i V. Kebutadze. – Dux i Litera, 2011. – 338 s.

7. Prigozhin I. Filosofiya nestabil'nosti // Voprosy' filosofii. – 1991. – №6. – S.46–52.

8. Sepir E'. Kommunikaciya / Sepir E'. // Izbranny'e trudy' po yazy'koznaniiyu i kul'turologii. – M.: Progress, 1993. – S.209–215.

9. Habermas Yu. Moral'noe soznanie i kommunikativnoe dejstvie / Per. s nem. pod red. D. V. Sklyadneva, poslesl. B. V. Markova. – SPb.: Nauka, 2000. – 380 s.

10. Filippov A. F. Social'no-filosofskie koncepcii Niklasy Lumana // Sociologicheskie issledovaniya. – 1983. – №2. – S.177–184.

Dzhililova O. M., graduate student, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), aledzha@gmail.com

The role of personality in the theory of social communications

The article is considered to the role of personality in the theory of social communications, analyzed the relationship «personality–society». It is opened the basic characteristics of methodological approaches to the study of social communication. It is emphasized that human resources is the structure and function that make create conditions for normal life in society, promote the development of the theory of social communications. It is highlighted characteristics of the concept of «communication» in the concepts G. Mead, T. Parsons, K. Jaspers, Y. Habermas. It is analyzed the system of social and cultural connections of the individual and society. This allows to deduce the identity of the elemental composition of the social structure and see it as a source of fluctuation. The author concludes that this approach requires understanding clarify personal capacity and social status.

Keywords: personality, social communication, potential, society.

Джалилова А. Н., аспирантка, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), aledzha@gmail.com

Роль личности в теории социальных коммуникаций

Рассмотрена роль личности в теории социальных коммуникаций, проанализирована связь «личность–общество». Раскрыты основные характеристики методологических подходов к изучению социальной коммуникации. Отмечено, что человеческий потенциал имеет структуру и функцию, благодаря которым создаются условия для осуществления нормальной жизнедеятельности в обществе, способствовать развитию теории социальной коммуникации. Выделены характерные особенности понятия «коммуникация» в концепциях Дж. Мид, Т. Парсонса, К. Ясперса, Ю. Хабермаса. Проанализирована система

соціокультурного сообщення личности и общества. Это позволяет вывести личность из элементарного состава социальной структуры и рассматривать ее как источник флукуаций. Автор статьи приходит к выводу, что такой подход требует уточнить понимание личностного потенциала и социального статуса.

Ключевые слова: личность, социальная коммуникация, потенциал, общество.

УДК 1:62+167.7+168.5

Зюганов А. П.,
аспірант кафедри соціології, філософії та права,
Одеська національна академія харчових технологій
(Україна, Одеса), filosofonapt@mail.ru

НАУКОВО–ТЕХНІЧНИЙ РОЗВИТОК В КОНТЕКСТІ КОНВЕРГЕНТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Виникаючі гострі соціальні та технологічні проблеми повинні вирішувати філософія, так як саме вона має когнітивними інструментами, які дозволяють не тільки осмислити проблеми сучасного розвитку суспільства, а і конструювати майбутнє, оскільки воно іманентно присутнє в сьогоденні. Тому метою даного дослідження є філософське осмислення концепції науково–технічного розвитку в контексті конвергентних технологій.

Людство постійно співвідносить потік інноваційних технологій зі своєю шкалою цінностей і норм. Всі складності даного процесу складаються в безіччї і різноманітності субкультур народів, що населяють нашу планету. В таких умовах виробити єдину шкалу загальнолюдських цінностей можливо. Але розробити систему механізмів і заходів адекватного розвитку технологій, яка, з одного боку, відповідала б менталітету та світогляду представників різних культур, а з іншого боку, мала б приблизно однаковий рівень результативності щодо адаптації до технологічного руху з боку субкультур, вкрай складно.

Ключові слова: науково–технічний розвиток, конвергентні технології, розвиток технологій, прогрес.

Технологія, як музика, представляє собою вираження сутності людини даного часу і, як образно помічає Т. Адорно, «хто зміг би заглушити у Бетховена думки про революційну буржуазію, у Вагнера – думки про експансіоністський імперіалізм, у Штрауса – думки про пізній лібералізм» [1, с. 367], так і питання про лик технології являє собою проблему внутрішнього змісту сучасної їй людини. Як лейбніцевська монада репрезентує ціле, так сучасна технологія являє собою спосіб виявлення необхідної та бажаної для окремої людини і людського суспільства в цілому.

Стародавні технології більш прагнули до природи, але з плином часу людина все активніше збільшувала тотожність технологічних функцій своїм власним. Частина своєї сутності, свої сильні і слабкі риси, свої знання, вміння і неосвіченість, уявлення про мораль і цінності індивід закладає в технологію, і через систему суспільних відносин вона, як бумеранг, впливає на світогляд, спосіб життя і, в кінцевому підсумку, – культуру людства. Криза афінської демократії змусила Сократа поставити питання: «Що є благо?» Всеохоплююча, і в першу чергу, – духовна криза нашого часу призводить до необхідності вивчення проблеми цінності технології, як однієї з культууроутворюючих і життєво важливих.

Негативна сторона впливу технологічного процесу на духовно–психологічні процеси сприймається менш гостро і болісно, ніж очевидні екологічні наслідки. Людина, стаючи все більш псевдонезалежною в своїх взаминах з природою, технологізуючись, не помічає своєї повної залежності від технічних ритмів і систем забезпечення, появи нових потреб, детермінуючих технологічними інноваціями. В результаті виявлення негативних наслідків НТП, індивід як у дзеркалі може побачити відображення своєї сутності у виготовлених ним знаряддях, машинах і

процесах, про що Ф. Рапп зауважує: «Наскільки тісним виявляється зв'язок між технікою і індивідуальним, а також колективним автопортретом людини, показує ... декартівське пояснення людей як автоматів, механістична теорія держави Гоббса, фрейдівський енергетичний баланс психіки і теорія комунікації, орієнтована на модель передавача і приймача, а також когнітивна психологія, інспірована інформаційною технікою» [1, с. 80]. Представляється, що сукупність сформованих ціннісних орієнтацій в технології, спрямованих на досягнення підкорення природи будь–якою ціною, утворили свого роду вісь свідомості сучасної людини, що забезпечує спадкоємність певного типу поведінки і діяльності, виражену в технологічних парадигмах культури. І головна небезпека тут може вбачатися в нездатності людини оцінити в найвищому сенсі технологічний рух до моменту усвідомлення його глибокого впливу на власну сутність [2].

В епоху глобальних змін змінюється специфікація науково–технічного розвитку людства, яка вимагає переосмислення та переоцінки. Виникаючі гострі соціальні проблеми, такі як загроза техногенних катастроф, забруднення навколишнього середовища, ситуація в сфері освіти, енергетична безпека та ін. має вирішувати філософія, тому що саме вона володіє когнітивними інструментами, які дозволяють не тільки осмислити проблеми сучасного розвитку суспільства, а й конструювати майбутнє, оскільки воно іманентно присутнє в сьогоденні. Тому метою даного дослідження є філософське осмислення концепції науково–технічного розвитку в контексті конвергентних технологій.

Сучасне суспільство може стати свідком зміни парадигми науково–технічного розвитку та його пізнання на новому етапі. Цим ми багато в чому зобов'язані науково–технічному прогресу і його впливу, який кардинально змінив навколишній світ. Новітні досягнення в області науки, техніки і освіти та їх взаємодія породжують абсолютно нову науково–технічну парадигму конвергенції науки, технології, суспільства. Значена конвергенція – це новий потужний, але поки мало досліджений технологічний комплекс, що охоплює практично всі сфери життя і діяльності людини. З одного боку, це свого роду «технологія» пізнання нового світу, а з іншого – кумулятивний продукт науково–технічних революцій. Тому роль філософії тут полягає в тому, що вона володіє методологією і можливістю грамотного підходу до будь–якої ситуації, що склалася в суспільстві, дозволяє знайти правильні шляхи розвитку людства. З впровадженням в усі сфери суспільного життя і навіть в людський організм продуктів конвергентних технологій на новий виток свого розвитку виходить і проблематика їх філософського осмислення [3].

Ідея конвергенції на сучасному етапі розвитку суспільства виникає як концентрація взаємопов'язаних технологічних, організаційних, менеджерських інновацій. Їх переваги полягають не тільки у виробництві нових продуктів і систем, але більш за все в динаміці регуляції структури систем різного роду в результаті їх синергетичної взаємодії з отриманням нового синергетичного ефекту. «Ключовим фактором» розвитку стає не конкретне вкладення дешевої енергії або дешевої інформації, почерпнутих з успіхів енергетики або мікроелектроніки і телекомунікаційної технології, як було